

Otázka

Ladislav Hejdánek

jedná se o přípravu k tomuto výslednému dokumentu: Člověk a otázka (Příspěvek k pojetí hermeneutiky)

◆ přípravné poznámky, česky, vznik: 29. 3. – 5. 4. 1966 ◆ poznámka: přípravné poznámky k textu Člověk a otázka

◆ preparatory notes, Czech, origin: 29. 3. – 5. 4. 1966

Formulováním, vůbec postavením otázky posunuje člověk své vlastní pozice, své zakotvení, spouští svou kotvu hlouběji, dále atd.

V otázce může být člověk (právě ten člověk, který se *správně* táže) osobně osloven. Pravda se prosazuje uprostřed subjektivity právě prostřednictvím otázky, uprostřed tázání, které se otvírá něčemu, co tu není. Neboť subjektivita může znamenat také jen doprovod jednání, může být pouze uvědoměním toho, co je, vzetím na vědomí, „odrazem“ apod. Ale pouhé uvědomění nemá s pravdou nic víc společného než kterákoli jiná daná skutečnost. (Feuerbach: člověk si může uvědomovat sebe jako něco od sebe různého, jako boha.)

Pravdivé vědomí je vědomí věci jakožto takové; přitom ono „jakožto takové“ znamená poukaz na aspekt v perspektivě, ve světle pravdy. Vědomí a vůbec každá subjektivita musí vyjít ze sebe a podřídit se strukturám, které nejsou jejím vlastním výkonem či produktem, ale které nejsou ani integrální, inherentní, imanentní součástí té skutečnosti, která v onu subjektivitu vstupuje (k uvědomění vyvstává). Tato struktura se realizuje, uplatňuje teprve tam, kde se subjektivita dovede otevřít. A otevřít se může subjektivita právě v otázce. Nejde tu nikdy pouze o otevřenost vůči tomu, co jest (co už jest), vůči předmětné podobě toho, co ve vědomí vstupuje či má vstoupit, nýbrž <o> otevřenost vůči něčemu, co tu ještě není, co není dáno v předmětné podobě, co se ještě nerealizovalo, ale co se teprve uprostřed oné otevřenosti realizuje. Ona otevřenost dostává výraz v otázce, ale není s ní totožná, není na otázku převoditelná a redukovatelná. Ovšem je způsob, typ otevřenosti, který nelze realizovat jinak než v otázce. Otázka proto není vždy pouhým výrazem otevřenosti na jiné rovině, nýbrž v určitých případech představuje novou, sobě vlastní rovinu otevřenosti, v níž nemůže být nijak a žádným způsobem zastoupena a nahrazena.

Vztah položení otázky k otevřenosti, která předchází rovinu tázání, je velmi významný; jeho objasnění je možné jen v ontologických souvislostech. Ale ontologicky je třeba se dívat i na otevřenost, která se realizuje pouze uprostřed otázky (která tedy není v otázce pouze vyjádřena, která jí však předchází). Pravda se uplatňuje jen v otevřenosti, ovšem už na všech úrovních, od nejnižších počínajíc. Jako pravda se však uplatňuje teprve v otázce a uprostřed tázání. (Tu je nutno objasnit blíže souvislost okolnosti, že neexistuje *pravda o pravdě*, ale že existuje *pravda jakožto pravda*. Není tu jakýsi spor?

Otázka integruje „dosavadní“ problematiku, ustavuje ji v novém uspořádání, konstituuje ji jako svůj předpoklad, ukazuje ji v nových souvislostech, v novém světle atd. To znamená, že používá jako materiál toho, co tu je k dispozici, a vládne tím svobodně, přidávajíc nebo ubírajíc, kde je potřeba, deformujíc linie apod. V tom smyslu je právě otázka jakýmsi zárodkem nového

¹ Jde o přípravné poznámky k textu *Člověk a otázka*, in: *Podoby. Literární sborník*, vyd. B. Doležal, Praha 1967, str. 129–141. – Pozn. red.

duchovního světa, nového pohledu na věci. Znamená tedy otázka fakticky, prakticky nový rozvrh, a tedy uplatnění nového kroku, tedy realizace nového aspektu člověka, lidské existence, krok člověka kupředu.

To, že je otázku potřeba vždy situovat, tj. postavit *někam*, dokládá tu skutečnost (tu povahu skutečnosti), že pravda se realizuje pouze v situaci, uprostřed konkrétních souvislostí, a zejména čelem k nim. Pozice, které otázka s sebou nese, jsou samy otázkou problematizovány, vystavují se uprostřed otevřenosti oné nepředmětné struktury, která je ukáže v pravém světle a tak vyřkne jakoby soud nad nimi.

V tomto smyslu, když otázka problematizuje dokonce své vlastní pozice, tj. základy, z nichž vychází, se odhaluje nový rozměr, nová dimenze její struktury. V otázce není do otázky postaven pouze předmět, tj. něco, k čemu otázka přistupuje (zvenčí), ale také a zejména součást toho, s čím otázka přistupuje k nějakému předmětu (ovšem problematizovanému nebo prostě problematickému). Také toto „postavení do otázky“ toho, s čím otázka přichází, z čeho vychází a na čem je postavena, má nějaké své *pozice*, ale tyto pozice nejsou dány, nejsou k dispozici, nejsou předpokladem, ale odhalují se či spíše realizují, uskutečňují se teprve uprostřed onoho směřování, fungování, uplatňování otázky, nebo ještě přesněji, *přicházejí nebo nepřicházejí* (a podle toho se otázka ukazuje jako platná či neplatná, správná či nesprávná).

Str. 6 – „vyústění situace v otázku není pouze odhalováno, ale přímo konstituováno interpretačním přístupem, resp. uprostřed interpretačního přístupu“:² toto vyústění však může dostat *placet* nebo nedostat *placet*, může být správné a legitimní, ale také nemusí. Je umožněno, ale i nadále stále ještě normováno, posuzováno, souzeno z oněch pozic, které nejsou součástí toho, co je dáno předem, ale co náleží k nepředmětné struktury ne-dané skutečnosti.

ad str. 8: vnitřní nelze analyzovat, nýbrž uplatňovat, realizovat, provést, zvnějšnit, zpředmětnit.

ad str. 9 – pokrač[ování] pro str. 10.

Navazování na to, co tu není, je však vlastně otevřeností pro to, co není, ale může a má se stát, přihodit, odehrát.

31. 3. 66

Teze, resp. „vědění“ nevzniká (nezakládá se) nikdy jako odpověď na otázku. Cesta k vědění je cestou reflexe, která z našeho jednání, z naší praxe odhaluje, vybavuje, vyděluje určité „teoretické“ struktury, které v ní už ovšem už nějak byly přítomny, a dává jim formulovanou, uvědomělou podobu. Přitom neustále zůstává nevysloveno, neformulováno a přímo neuvědoměno velmi mnoho struktur, které jsou ovšem naprosto nezbytné a ostatně vždy v hlubinách přítomny. Otázka nenavazuje na tyto hlubinné pozice, ale představuje praxi svého druhu, která klade pozice svého druhu, své osobité, vlastní pozice, které by jinak nemohly být

² Srv. L. Hejdánek, *Člověk a otázka*, str. 133. Autor odkazuje patrně na rukopis či strojopis svého textu, který se zatím nepodařilo dohledat. – Pozn. red.

kladeny. Ovšem tyto pozice pak mohou sloužit jako základna pro praxi v mnohem širším smyslu, praxi ne už tázání, ale zkoušení, experimentování, rozšiřování zkušenosti (prohlubování, rozmnožování).

3. 4. 66

1. Položit otázku znamená nějak ji situovat, tj. položit ji někam. (str. 3)
2. Filos[ofická] situace, která je nezbytným základem položení problému, je přítomna jako hlubina položeného problému samotného. (str. 5)
3. Otázka není prostým následkem či produktem dané filosofické situace (str. 6)
4. Hlubina otázky se otvírá do budoucnosti (str. 7)
5. Rozvíjení otázky je možné jen na základě jejího střetání s jinými otázkami (a tezemi?), s novými kontexty (str. 8)
6. Navazování na vnitřní dynamiku otázky – na její otevřenost či její poukaz k otevřenosti (str. 9)

Budoucnost je dimenze, z níž vstupuje pravda do našeho myšlení, a vstupní branou je pro ni právě otázka. Nebýt toho, zůstává naše myšlení uzavřeno ve své subjektivitě a ve své psychologické determinovanosti, pro niž otázka správnosti a nesprávnosti (platnosti a neplatnosti) neexistuje.

Navázání otázky na „situaci“ by bylo zcela subjektivní, selekce a integrace této „situace“, která představuje hlubinu otázky, by byla libovolná, kdyby otázka nebyla současně otevřena pravdě, v jejímž světle se ovšem ukazuje tato situace ve své pravé podobě. V témž světle se ovšem ve své pravé podobě ukazuje i otázka sama.

Vnější determinující činitele mají pouze selektivní funkci; jsou jen reagensy, materiálem, na nichž se ten či onen rozvrh má uplatnit a osvědčit. To znamená, že např. v evoluci rozhodují vnější podmínky o tom, která forma organismů odpadne jako neefektivní, která neobstojí, která bude vyloučena. Ale nikterak se nepodílejí na struktuře formy, která obstojí a která se v daných podmínkách s větším či menším úspěchem prosadí nebo alespoň udrží.

Otázka může integrovat v situaci i rozpory; rozpory se *stávají* rozpory teprve uprostřed této integrace, která je však musí nějak řešit, překonávat, má-li být skutečnou integrací. Pouhé zaregistrování rozporů není integrací a není také ani otázkou.

5. 4. 66

Filos[ofická] situace ve své danosti je uzavřená (tj. k žádné otázce sama ze sebe nevede). V tom je neautentičnost danosti. Otázka tuto uzavřenost otvírá, ale právě tím, že ukazuje filos[ofickou] situaci jako otevřenou, ukazuje její pravou podobu. (Právě tak ovšem může tuto situaci ukázat jako uzavřenou, neboť také uzavřenost nemusí být založena jen v danosti, ale může být

autentická.) Otázka je počátkem reflexe: tímto počátkem je odstup od danosti situace, kterým je však situace proměněna a stává se buď otevřenou, nebo prolomenou, rozbitou.